

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

בהר

בענין "תורה חדשה מאתי תצא"

שיחות קודש
מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת
"אוצר החסידים"

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ואחת לבריאה
מאה ותשע שנה להולדת כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א
מאתיים וחמישים שנה להסתלקות הבעש"ט נ"ע

מוקדש להתגלותו המיידית לעיני בשר של
כ"ק אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח שליט"א
למטה מעשרה טפחים ומתוך חיים נצחיים
ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו תיכף ומיד ממש

*

לזכרון

הו"ח אי"א נו"מ ובעל מדות ישראל ארי' ליב
אחיו של הו"ח אי"א נו"מ ובעל מדות דובער הי"ד

בניו של כ"ק הרה"ג והרה"ח ומקובל

רב פעלים לתורה ולמצות

ורבים השיב מעון לוי יצחק

דור רביעי לכ"ק אדמו"ר הצמח צדק

נפטר י"ג אייר ה'תשי"ב

ת' נ' צ' ב' ה'

אחיו של כ"ק אדמו"ר מלך המשיח

*

היי שותף בהפצת "דבר מלכות"

להשיג השיחות, להקדשות ולפרטים נוספים טל': 753-6844 (718)

הוכן לדפוס ע"י

יוסף יצחק הלוי בן אסתר שיינדל

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד

כתובתנו באינטרנט: <http://www.torah4blind.org>

משיחת יום ב' דחג השבועות* ה'תנש"א
- בענין תורה חדשה מאתי תצא -

א. מהחידושים העיקריים בימות המשיח - כפס"ד הרמב"ם ש, באותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת. . שאותו המלך שיעמוד מזרע דוד (המלך המשיח) בעל חכמה יהי יתר משלמה, ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו, ולפיכך ילמד כל העם ויורה אותם דרך ה'י, "ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם".²

ובלשון חז"ל - מיוסד על הפסוקי, "כי תורה מאתי תצא" שנאמר ביעודי הגאולה - "תורה חדשה מאתי תצא, חידוש תורה מאתי תצא", "עתידי הקב"ה להיות יושב. . ודורש תורה חדשה שעתיד ליתן ע"י משיח".³

ויש לומר, שענין זה מרומז בדברי הרמב"ם שמלך המשיח "בעל חכמה יהי יתר משלמה ונביא גדול הוא. . ולפיכך ילמד כל העם" - שכיון ש, נביא גדול הוא" לכן תתגלה אליו ה, "תורה חדשה (ש)מאתי תצא", וילמדה לכל העם.

ב. ובביאור הענין ד, "תורה חדשה" דלעתיד לבוא - ב' פירושים-אופנים:

א) החידוש הוא בהתגלות טעמי וסודות התורה - כדאיתא בירושלמי:

* בתור השתתפות ב, כינוס תורה" שמתקיים באסרויהג (וראה לקמן סי"ד).
(1) הלי' תשובה פ"ט ה"ב.
(2) סוף הלי' מלכים.
(3) ישעי' נא, ד.
(4) ויק"ר פ"ג, ג.
(5) יל"ש ישעי' רמז תכט.
(6) וראה גם פ"י הרד"ק ומצו"ד עה"פ: "כי המלך המשיח יורה כו".
(7) ע"ז פ"ב סוף ה"ו.

"יש דברים שמשיקין עליהם את הפה (משיקין השפתים עליהם וסותמין את הפה ואין לגלותי) כד"א ישקני מנשיקות פיהו", וענינים אלו יתגלו ב, "תורה חדשה" דלעתיד לבוא, ש, "מובטחים" מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמי ומסתרי צפונותי"י, וכפי שמצינו בכ"מ: שמשיח ילמד פנימיות התורה את כל העם.

ב) חידוש (גם) בהלכות התורה - כדאיתא במדרש בנוגע לליתן ויור הבר, "כיצד הם נשחטים, בהמות נותן לליתן בקרניו וקורעו וליתן נותן לבהמות בסנפיריו ונחרו. . זו שחיטה כשירה היא (בתמי), ולא כך תנינן הכל שוחטין ובכל שוחטין ולעולם שוחטין חוץ ממגל קציר והמגרה והשנים מפני שהן חונקין. . אמר הקב"ה תורה חדשה מאתי תצא, חידוש תורה מאתי תצא" - חידוש בהלכות התורה ששחיטה כזו תהי' כשירה.

ג. וצריך להבין: "דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים,

(8) פ"י פני משה.
(9) שה"ש א, ב.
(10) פרש"י עה"פ.
(11) ראה תניא אגה"ק סי"ט: "טעמי מצוות לא נתגלו. . וגם באיהו מקומן שנתגלה ונתפרש איהו טעם המובן לנו לכאורה, אין זה הטעם המובן לנו לבדו תכלית הטעם וגבולו, אלא בתוכו מלוכב פנימיות ותעלומות חכמה כו".
(12) ראה לקו"ת צו יז, א ואילך. שער האמונה פנ"ו ואילך. ועוד.
(13) חולין טו, ב - במשנה.

להביא את 770 הביתה!

כל מי שהיה ב-770 אי פעם, זוכר בודאי את שלל הקובצים והעלונים המחולקים בכל ליל שבת קודש כעת ניתן להשיג את חלקם ברשת האינטרנט, אצלך בבית!

קבצים גרפיים וקבצי טקסט:

דבר מלכות: שיחות כ"ק אד"ש מה"מ מהשנים תנש"א-תשנ"ב.
יחי המלך: קונטרס שבועי, הכולל שיחות-קודש בעניני גאולה ומשיח.
המעשה הוא העיקר: לקט הוראות למעשה בפועל משיחות כ"ק אד"ש מה"מ (החל משנת תשמ"ח).
שיחות הגאולה: גיליון שבועי של ימות המשיח, בהוצאת "האגודה למען הגאולה האמיתית והשלימה".
מעייני חיי: גיליון שבועי לילדים, בהוצאת "מכון לוי יצחק" בכפר חב"ד ב'.
האמונה הטהורה: גיליון שבועי בעניני אחרית הימים.

קבצים גרפיים בלבד:

לקוטי שיחות: שיחה מוגהת של כ"ק אד"ש מה"מ היו"ל לקראת כל שבת ב-770, על-ידי "ועד להפצת שיחות".
חדש לקוטי שיחות (מתורגם): שיחה מוגהת של כ"ק אד"ש מה"מ הנדפס בספרי לקוטי שיחות, בהוצאת "מכון לוי יצחק" בכפר חב"ד ב'.
הקהילה קהילות: גיליון שבועי מתורתו של משיח בעניני הקהלת קהילות בשבת, בהוצאת צא"ח העולמית, ניו-יורק.

קבצי טקסט בלבד:

פנימיות: ירחון לבני הישיבות, בהוצאת מרכז את"ה בארץ הקודש.
ליקוט ניגונים: שתי חוברות על הניגונים שניגן וביאר כ"ק אד"ש מה"מ, בהוצאת קה"ת (תשנ"ב).
דרך הישרה: (אידיש) קונטרס מיוחד לילדים, הכולל שיחות-קודש בעניני גאולה ומשיח.
לעבן מיט דער צייט: (אידיש) קטעים לפרשת השבוע מתוך הספר, בהוצאת ישיבת "אהלי תורה", ניו-יורק.
דבר תורה: (אידיש) דף שבועי לילדים, היו"ל על-ידי מוסד חינוך "אהלי תורה", ניו-יורק.

כמו-כן ניתן להוריד באתר את "קונטרס בית רבינו שבבבל" ושיחת ש"פ שופטים ה'תנש"א מדור מיוחד לספרים וחוברות באנגלית בעניני גאולה ומשיח!
האתר מנוהל ע"י הרה"ת ר' יוסף-יצחק הלוי שגלוב וכתובתו: <http://www.moshiach.net/blind>
יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד!

נעשית ע"פ כללי התורה שניתנו למשה בסיני, ה"ז כולו (בהעלם) בתורה וניתן למשה מסיני.

ועד"ז יש לומר בנוגע ל"תורה חדשה" שתתגלה לעתיד לבוא – שבמתן-תורה (שהו"ע חד-פעמי, שהרי לא יהי עוד הפעם מתן-תורה²⁶) ניתנו כל עניני התורה כולה, גם הענינים ד"תורה חדשה מאתי תצא" שיתגלו ע"י משיח, טעמי וסודות התורה שניתנה כולה (יחד עם "סוד טעמי ומסתרי צפונותי") למשה מסיני, וכלולים בהעלם בתורה שניתנה למשה מסיני, אלא שיש חילוק יסודי ועיקרי בין החידושים שמתגלים ע"י תלמיד ותיק בזמן הזה ל"תורה חדשה" שתתגלה לעתיד לבוא:

החידושים בתורה שמתגלים בזמן הזה – כיון שהתגלותם היא ע"י היגיעה בשכלו (המוגבל) של תלמיד ותיק, מובן, שגם קודם התגלותם (בהיותם בהעלם) היה כלולים בתורה באופן שיש ביכולת האדם למוצאם ולגלותם (העלם שישנו במציאות) מן ההעלם אל הגילוי.

משא"כ ה"תורה חדשה" שתתגלה לעתיד לבוא – כיון שאין ביכולת האדם (תלמיד ותיק) לגלותם, כי אם ע"י הקב"ה בעצמו, "תורה חדשה מאתי תצא", מובן, שהתכללותם בתורה היא באופן של העלם לגמרי שאינו שייך לגילוי (העלם שאינו במציאות), ולכן "התגלותם" לעתיד לבוא ע"י הקב"ה הו"ע של חידוש, "תורה חדשה", באיך ערוך לגמרי לתורה שבזמן הזה, כמארז"ל²⁷, "תורה שאדם למד בעוה"ז

הבל היא לפני תורתו של משיח".

ה. ועפ"ז מובן שההתגלות ד"תורה חדשה מאתי תצא", "ע"י משיח" ש, נביא גדול הוא, היא חלק ובכלל התורה שניתנה למשה מסיני, ש"אין לה לא שינוי כו' לא בשמים היא", ו"אין נביא רשאי לחדש דבר":

א) בנוגע להתגלות טעמי וסודות התורה ע"י הקב"ה, "מאתי תצא" – אף שדרגת התורה שאינה יכולה להתגלות ע"י האדם אלא ע"י הקב"ה בעצמו ("מאתי") היא שלא בערך כלל לשכלו של האדם למטה, והתורה, "לא בשמים היא", הרי עז"נ "תורה חדשה מאתי תצא" ("תצא" דייקא, ולא "תנתן" וכיו"ב), שתצא מן השמים ("מאתי") ותבוא למטה בארץ, בהבנה והשגה דשכל האדם.

ויש לומר, שהיציאה מן השמים ("מאתי תצא") לבוא למטה בארץ מודגשת בהתגלות ה"תורה חדשה" ע"י מלך המשיח, שעם היותו "נביא גדול הוא", יהי גם "בעל חכמה". יתר משלמה ("החכם מכל האדם²⁸"). ולפיכך ילמד כל העם, היינו, שהתורה חדשה שתתגלה אצלו באופן של נבואה, תומשך ותתלבש גם בחכמת בשר ודם, והוא "ילמד כל העם", שהיו חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים ושיגו דעת בוראם כפי כח האדם, היינו, שגם הענינים הכי נעלים ד"תורה חדשה" יהיו מושגים וחודרים בשכל האדם²⁹.

ב) ובנוגע להחידוש בהלכות התורה

(28) ע"פ מ"א ה, יא.

(29) ועפ"ז יומתק הצורך בהוספה "כפי כח האדם" (אף שע"ז מתמעטת לכאורה ההפלאה דהשגת דעת בוראם) – כיון שבלא"כ אין זה מתאים עם הכלל שהתורה "לא בשמים היא".

(26) סה"מ תרנ"ו ע' שנו. המשך תרס"ו ע' כג. תקמו. תער"ב ח"א ע' שסו. סה"מ עטר"ת ע' רצא. תרפ"ה ע' קצט. תש"ע ע' 57. ועוד.

(27) קה"ר פ"יא, ה. ועד"ז שם רפ"ב.

טז. ויש להוסיף ולבאר כהנ"ל (ההוספה דג' ערי מקלט בימות המשיח, ההלכה כב"ש, והיתר שחיטת שור הבר) בעומק יותר:

ובהקדם המבואר במק"א¹⁴² בנוגע לכללות הענין דמצוות לא תעשה שיהיו גם בימות המשיח, כשעיקר העבודה תהי' בעשה טוב – שאז יהי' קיומן "בשרשן למעלה שהן גבורות קדושות"¹⁴³, גבורות שלמעלה מחסדים, כידוע¹⁴⁴ שהשורש דמצוות לא תעשה הוא למעלה מהשורש דמצוות עשה, ע"ד וברוגמת המעלה דהשגת השליטה לגבי השגת החיוב, שלכן קיומם אינו באופן של חיוב, קום ועשה, אלא באופן של שליטה, שב ואל תעשה.

ועפ"ז יש לבאר גם פלוגתת ב"ש וב"ה – בשרש הענינים: ב"ש שרש נשמתם מבחי' הגבורות, גבורות קדושות שלמעלה מחסדים, ראו ענינים אלו בשרשם (בכח), בבחי' גבורות קדושות שאינם מתגלים כי אם באופן של השגת השליטה (שלמעלה מהשגת החיוב, "מחדדי טפיי"), שב ואל תעשה – ב"ש אוסרים, וב"ה שרש נשמתם מבחי' החסדים, ראו ענינים אלו כפי שהם בגלוי (בפועל), ענינים שנמשכים ומתגלים באופן של השגת החיוב, קום ועשה – ב"ה מתירים¹⁴⁵.

עליות שור הבר למעלה מעלה ע"י הלוייתן המעלהו בסנפיריו, ולכן צ"ל הפסק בינתיים, שהרי א"א להיות כל העליות בבת אחת. . בפעם א', אלא הפסק בין היכל להיכל, ולכן יתיר הקב"ה פגימה זו".

(142) ראה שיחת ש"פ יתרו ש.ו. (סה"ש תנש"א ח"א ע' 305-6). ועוד.

(143) תניא קו"א קס, א.

(144) ראה לקו"ת פקודי ג, ב ואילך. ובכ"מ.

(145) ומרומו בשמותיהם: ב"ש, "השם אורחותיו" – לשקול ולדקדק בשורש הענינים בבחי' גבורות שלמעלה מהחסדים, וב"ה, "בהלו נרו" – ראיית הדבר כמו שהוא בגלוי ובפועל.

ולכן:

בזמן הזה שרוב בני-אדם אינם שייכים לדרגתם של ב"ש לשקול ולדקדק בשורש הענינים למעלה בבחי' גבורות קדושות (השגת השליטה), כי אם כפי שהם בפועל ובגלוי שמהם יכולים להשתלשל ענינים בלתי-רצויים – יש להגביר החסדים על הגבורות. ולכן נפסקה ההלכה כב"ה (חסדים), ועד שב"ש במקום ב"ה אינה משנה. ועד כדי כך, שבנוגע להלכות ש, נמנו ורבו ב"ש על ב"ה" (התגברות הגבורות על החסדים), אמרו חז"ל ש, "אותו היום. . . הי' קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל" (השורש דכל ענינים בלתי-רצויים), כיון שמהתגברות הגבורות (ב"ש) על החסדים (ב"ה) יכולים להשתלשל ענינים בלתי-רצויים¹⁴⁶.

אבל בימות המשיח, כשיושלם בירור הטוב מן הרע, ולא יהי' מקום לחשש מענינים בלתי-רצויים, יהיו כולם במעמד ומצב שיוכלו לדקדק ולשקול בשורש הענינים למעלה בבחי' גבורות קדושות, בחינת השגת השליטה, ולכן, אותם ענינים שהיו מותרים בזמן הזה כדעת ב"ה, יהיו אסורים בימות המשיח כדעת ב"ש, כיון שיתגלה בהם העילוי והשלימות דגבורות קדושות שלמעלה מחסדים, שהמשתתם היא ע"ד השגת השליטה.

ועפ"ז יש לבאר גם תוכן הענין דערי מקלט למכה נפש בימות המשיח:

מכה נפש (השורש לכל ענינים הבלתי-רצויים שעליהם נצטוונו בלא תעשה) מורה על השורש דמעלת מצוות לא תעשה, גבורות קדושות שלמעלה מחסדים, השגת השליטה.

וישיבתו של מכה נפש בעיר מקלט,

(146) ראה לקו"ת קרח נד, ג.

הבר בסנפירי הלויתן:

ובהקדמה – שנוסף על דברי המדרש „זו שחיטה כשירה היא (בתמי) ולא כך תנינן הכל שוחטין ובכל שוחטין ולעולם שוחטין חוץ ממגל קציר והמגרה והשנים מפני שהן חונקין“, קשה גם (ולכל לראש) מ„הכל שוחטין“, שווה שחיטה שאינה בידי אדם (כי אם ע"י הלויתן), ותנן¹³³ „נפלה סכין ושחטה . . פסולה, שנאמר¹³⁴ וזבחתי וזבחת מה שאתה זובח אתה אוכל“¹³⁵.

ויש לומר הביאור בזה – ששחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן לעתיד לבוא תהי' ע"י הקב"ה¹³⁶, היינו, שסנפירי הלויתן הם הסכין שבו ישחט הקב"ה את שור הבר. וכיון שתוכן ה„חידוש תורה“ הוא שבשחיטה זו לא נאמרו מלכתחילה דיני שחיטה (כנ"ל ס"ה), ה"ז כולל גם שבשחיטה זו לא נאמר הדין ד„מה שאתה זובח אתה אוכל“ (שחיטת אדם דוקא), להיותה ע"י הקב"ה¹³⁷.

ובביאור הטעם ששחיטתו של הקב"ה אינה כשחיטת האדם ע"פ דיני התורה

(אף ש„מגיד דבריו ליעקב גו“¹³⁸ „מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות“¹³⁹) – יש לומר:

תוכנה של שחיטה – „אין ושחט אלא ומשך“¹⁴⁰, שעי"ז נעשה בירור ומשיכת והעלאת הבעלי-חי, שנעשה מוכשר וראוי למאכל האדם להיות דם ובשר כבשרו, ובכח זה יעבוד עבודתו לשמש את קונו ע"י קיום התומ"צ. ונמצא, שבתוכן השחיטה מודגש כללות הענין דבירור והעלאת עניני העולם לקדושה, ועד לתכלית השלימות – זביחת היצה"ר (כנ"ל ס"ב).

ועפ"ז מובן החילוק שבין שחיטת האדם לשחיטת הקב"ה – שבשחיטת האדם, כיון שפעולת הבירור היא בכחו של האדם, ישנה כו"כ הגבלות באופן פעולת הבירור שמתבטאים בפרטי דיני השחיטה שבתורה, ובלעדם השחיטה פסולה; משא"כ בשחיטת הקב"ה, כיון שפעולת הבירור נעשית ע"י הקב"ה, לא שייך בזה הגבלות, ולכן בכל האופנים השחיטה כשרה¹⁴¹.

הטעם דלצרף כו'.

וראה שו"ת חת"ס חיו"ד ס"ט: „אפילו אנן נמי נשחוט במגירה אם ה' אפשר לומר ברי לי שלא פגעתי ולא קרעתי, אלא שאין אדם יכול לומר כן . . כי מי יכול לשער זה, אבל הקב"ה ששחט בעצמו יכול לומר ברי לי“. וגם טעם זה אינו שייך לחידוש תורה דלעתיד לבוא דוקא.

ולכן לכאורה נראה לומר שהחידוש תורה הוא שבנוגע לשחיטה זו לא נאמרו דיני שחיטה, כבפנים.

(138) תהלים קמז, יט.

(139) שמור"ר פ"ל, ט.

(140) חולין ל, ב. וראה לקו"ש ח"ט ע' 206.

וש"נ.

(141) ראה לקו"ש שמיני יח, ד; היום שחיטה

כזו פגומה גמורה היא מחמת ההפסק כו', אבל לעתיד צ"ל כן דוקא, כי ענין השחיטה זו היא בחי'

ממ"ש³⁵ „אליו תשמעון“, „אפילו אומר לך עבור על אחת מכל מצות שבתורה . . הכל לפי שעה שמע לו“³⁶, שהחידוש בזה ש„אין עליו שם שחוטין חוץ כלל והוה קרבן“, היינו, שאין זה היתר לעבור על האיסור דשחוטין חוץ, כי אם שבה לא נאמר מלכתחילה האיסור דשחוטין חוץ³⁷. וי"ל שעד"ז יהי' החידוש דהיתר שחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן – שהקב"ה יגלה „חידוש תורה“ (חידוש שאינו יכול להתגלות בזמן הזה ע"י תלמיד ותיק, כי אם ע"י הקב"ה) שדיני שחיטה לא נאמרו מלכתחילה על שחיטה זו.

ואף שחידוש זה שאינו יכול להתגלות ע"י תלמיד ותיק שלומד ע"פ כללי התורה, כי אם ע"י הקב"ה, אינו בכלל התורה ש„לא בשמים היא“³⁸ – יש לומר,

(היתר שחיטת שור הבר בסנפיריו של הלויתן) – אולי יש לומר, שהחידוש הוא שדיני שחיטה שבתורה (שהיו גם לעתיד לבוא³⁹) לא נאמרו מלכתחילה על שחיטה מיוחדת זו:

ובהקדם המבואר במפרשים⁴⁰ שהיתר שחיטה זו הוא באופן דהוראת שעה, אבל, ענין זה אינו בגדר „תורה חדשה“, שהרי „למדנו מחכמים ראשונים מפי השמועה בכל אם יאמר לך הנביא עבור על דברי תורה . . שמע לו (חוץ מע"ז), והוא שיהי' הדבר לפי שעה“⁴¹.

ויש לומר, שהיתר שחיטת שור הבר בסנפירי הלויתן אינו ככל הוראת שעה, כי אם „חידוש תורה“ (ש„מאתי תצא“) שדיני שחיטה שבתורה לא נאמרו מלכתחילה על שחיטה זו.

[ויש להוסיף, שמצינו דוגמתו גם בהוראת שעה – כמ"ש הרגצ'ובי⁴² בנוגע להוראת שעה דאליהו בהר הכרמל שנלמדת ממ"ש⁴³ „השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה“, אבל אתה מעלה בכל מקום שיאמר לך הנביא כדרך שהעלה אליהו בהר הכרמל“ [דלכאורה מהו הצורך בלימוד מיוחד נוסף על כללות הלימוד דהוראת שעה

(35) שופטים יח, טו.

(36) יבמות ז, ב. ספרי עה"פ.

(37) דוגמא לדבר: החילוק בין היתר חילול

שבת בפיקוח נפש, „אמרה תורה חזל עליו שבת אחת כו“ (שבת קנא, ב. ושו"ג), שלפי שעה התירה התורה לחזל השבת, להקרב שני כבשים ביום השבת, שאין זה דחי' או היתר דחילול שבת, אלא שהדין ד„מהללי“ לא נאמר מלכתחילה בנוגע להקרב שני כבשים (וראה בארוכה לקו"ש ח"ט ע' 237 ואילך. ושו"ג).

(38) ויתירה מזה: אפילו בענין שנחלקו חכמי ישראל (שב' הסברות הם בשכל האדם שלומד ע"פ כללי התורה) יש חילוקי דעות אם אפשר לסמוך על הודעה משמים (בת קול, וכיו"ב) שאומרת שהלכה כפלוני. וראה לקמן ס"ו.

ולהעיר מפלוגתת הפוסקים בהסוגיא דקא מיפלגי במתיבתא דרקינא כו" (ב"מ פו, א) אם ההלכה היא כהקב"ה שאומר טהור – כמ"ש רבינו הוקן בלקו"ת ס"פ תוריע; „הרמב"ם ספ"ב מהט"צ פסק כהמתיבתא דספיקו טמא, וכתב הכ"מ משום דת"ק ור' יהושע פליגי בזה ספ"ד דנגעים, והלכה כת"ק, ואע"ג דקוב"ה אומר טהור, לא בשמים היא כו', אמנם בהר"ש ספ"ד דנגעים משמע דהלכה כר' יהושע משום דקוב"ה אמר טהור“, ומבאר,

(30) ראה גם תניא אגה"ק שם (קמג, א); „איך אפשר שלימות המשיח לא יצטרכו לידע הלכות איסור והיתר . . כי איך ישחוט הקרבנות וגם חולין אם לא ידעו הלכות דרסה וחלדה ושהי' הפוסלים השחיטה ופגימת הסכין, וכי יולד איש בטבעו שיהא שוחט בלי שהי' ודרסה וגם הסכין תהי' בריאה ועומדת בלי פגימה לעולם ועד“.

(31) חידושי הרד"ל לויק"ר שם. חידושי מהר"ץ

חיות לחולין סו, ב. ולגדה סא, ב. ושו"ג.

(32) רמב"ם ה"י יסוה"ת פ"ט ה"ג.

(33) צפע"ג עה"ת עה"פ. ושו"ג. וראה בארוכה

לקו"ש ח"ד ע' 70 ואילך.

(34) פ' ראה יב, יג.

(133) חולין א, א – במשנה.

(134) תבוא כז, ז.

(135) כקושיית הרש"ש בויק"ר שם.

(136) ראה ב"ב עה, רע"א; „אלמלא הקב"ה

עוזרו אין יכול לו, שנאמר (איוב מ, יט) העושו יגש חרבו“, „בהנחות כתיב . . והי' עם לויתן“ (פרש"י שם. וראה חז"ג מהרש"א שם).

(137) בפ"י די משה ויק"ר שם: „להקב"ה הוא מותר לשחוט גם בסנפירין, אבל לבני אדם אשר להם נתנה התורה לצרף את לבבם ולקבוע בהם רחמנות, להם אסור בסנפירין, כי הוא צער בעלי חיים“. אבל: (א) טעם זה אינו שייך לחידוש תורה לעתיד לבוא דוקא, (ב) ועיקר: מאי שנא משאר המצוות שמקיים הקב"ה אף שלא שייך אצלו

(* כמ"ש בהתחלת הענין: „לא ניתנו המצוות לישראל אלא לצרף בהן את הבריות“.

שהמלך המשיח (שבעל חכמה יהי יתר משלמה) יבאר וילמד ה"חידוש תורה" ב"בית דין הגדול שבירושלים" באופן שיתקבל אצלם בהבנה והשגה בשכלם של הסנהדרין (ע"פ כללי התורה), וכיון ש"הם עיקר תורה שבעל פה והם עמודי ההוראה ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל"³⁹, יהי גם ה"חידוש תורה (ש)מאתי תצא" כ"דברים שלמדו אותם מפי השמועה. . דברים שלמדום מפי דעתם באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן ונראה בעיניהם שדבר זה כך הוא"⁴⁰.

1. וכיון שבי' ענינים אלו - החידוש בהתגלות טעמי וסודות התורה, והחידוש בהלכות התורה (היתר שחיטת שור הבר בסנפירי הליות) - הם בי' פירושים ב"תורה חדשה", מסתבר לומר, שיש קשר ושייכות ביניהם⁴¹, היינו, שהחידוש בהלכות התורה שייך ובא כתוצאה מהתגלות טעמי וסודות התורה.

וצריך ביאור:

מהי השייכות דה"חידוש תורה" שדיני שחיטה לא נאמרו בנוגע לשחיטת שור הבר בסנפירי הליותן להתגלות הטעמים והסודות שבתורה, שלכן יתגלה חידוש זה לעתיד לבוא דוקא, כש"תורה חדשה

שדרגתו של רבה בר נחמני שאמר, "אני יחיד בנועים", למעלה מרוב החכמים שבדורו, שייכת לדרגת התורה כפי שהיא אצל הקב"ה, וההלכה בתורה (ש"לא בשמים היא") כדעת הרוב, "אחרי רבים להטות", ולכן פסק הרמב"ם כת"ק, והר"ש פסק כר' יהושע, ד"ל להכח שאני, דאין זה דומה להא דאחרי רבים להטות, דהיינו דוקא בפלוגתא דחכמי המשנה וע"ז, אבל הכא שאני דקוב"ה אומר טהור". ואכ"מ.

(39) רמב"ם ריש הל' ממרים.

(40) לשון הרמב"ם שם הל' ב.

(41) כידוע הרא"ה מ"שעטנז" - ראה לקו"ש ח"ג ע' 782. וש"נ.

מאתי תצא", כשיתגלו, "סוד טעמי ומסתר צפונותי"?

ז. ויש לבאר זה בהקדמת דוגמא להנ"ל - שינוי בהלכות התורה לעתיד לבוא שקשור עם דרגא נעלית יותר בתורה - בנוגע לפלוגתות דב"ש וב"ה:

איתא בגמרא⁴², "שלוש שנים נחלקן ב"ש וב"ה, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו, יצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלקים חיים הן והלכה כב"ה".

ואף ש"אין משגיחין בבת קול", כיון שהתורה "לא בשמים היא"⁴³ - הרי, ההלכה כב"ה היא מפני ש"ב"ה⁴⁴ הווי רובא, ולא הוצרכו בת קול אלא משום דב"ש הווי חריפי טפי" ("מחדדי טפיי"⁴⁴), כלומר, כשה"בת קול" באה לחלוק על דברי תורה⁴⁵, "אין משגיחין בבת קול" כיון שהתורה "לא בשמים היא", אבל כשה"בת קול" באה להכריע במקום של ספק, כבפלוגתא דב"ש וב"ה, שע"פ הכלל ד"אחרי רבים להטות"⁴⁶, צ"ל הלכה כב"ה שהם הרוב, אלא שנסתפק בדבר מפני שב"ש היו חריפים יותר מב"ה, סומכים על ה"בת קול" כיון שאין זה נגד כללי התורה⁴⁷.

ובהקדם כללות הביאור בהפלוגתות

(42) עירובין יג, ב.

(43) תוד"ה כאן - עירובין ו, סע"ב. וראה תוד"ה רבי יהושע - יבמות יד, א. תוד"ה לא בשמים - ב"מ נט, ב.

(44) יבמות שם.

(45) כבב"מ שם, בנוגע להפלוגתא דר' אליעזר וחכמים, שהבת קול אמרה שהלכה כדעת היחיד, היפך הכלל בתורה שהלכה כרבים.

(46) משפטים כג, ב. רמב"ם הל' סנהדרין רפ"ח.

(47) פרטי הדעות בזה - ראה אנציק' תלמודית ערך בת קול. וש"נ.

אילו לא קיבלו התורה, אבל כיון שקבלו התורה וכבשו את יצרם הרי אדרבה זבחו ישראל את היצה"ר."

ויש לומר, שזהו גם תוכן הענין ד"יום טבוח" (מוצאי חג השבועות) - זביחת היצה"ר. כלומר ב"מעלי יומא דעצרתא" (ערב חג השבועות), לפני קבלת התורה, "נפיק בי' זיקא", שבא לטבוח את ישראל אילו לא קיבלו התורה, ובמוצאי חג השבועות, לאחר שקבלו התורה, נעשה "יום טבוח", ע"ש ש"זבחו ישראל את היצה"ר".

והטעם ש"בדבר זה עשו ב"ה כדבריהם (כדברי ב"ש) והרבה מישאל נהגו כמותם להקריבן אחר יו"ט" - יש לומר, שביו"ט עצמו, זמן מתן תורתנו, שכולל (בהעלם) גם ה"תורה חדשה (ש)מאתי תצא", טעמי וסודות התורה שלמעלה משייכות לביורו הרע, אין (מקום ו)צורך לזביחת היצה"ר¹³¹ (כשיטת ב"ש, שמצד מעלתם בלימוד התורה, "מחדדי טפיי", שוללים ומבטלים גם רע הנעלם והאפשרות לענין בלתי-רצוי), ולכן מוצאי חג השבועות (דוקא) הוא "יום טבוח".

טו. ונוסף על החידוש בימות המשיח דהלכה כב"ש, שדבר שהי' מותר כדעת ב"ה יאסר כדעת ב"ש, יהי' גם "חידוש תורה" לעתיד לבוא בהיתר דדבר האסור¹³² - שהקב"ה יתיר שחיטת שור

דהלכה כב"ש, מעין ודוגמת החידוש דהלכה כב"ש בימות המשיח¹³³:

בסיום הלכות חג השבועות¹³⁶ כותב רבינו הזקן: "במוצאי חג השבועות אסור להתענות מעיקר הדין לפי שהי' יום טבוח בזמן שביהמ"ק קיים, דהיינו, שבו ביום היו מקריבין עולות רא"י שלא היו יכולים להקריב ביו"ט עצמו לפי שאין בהם שום צורך אוכל נפש. . ואע"פ שזה הוא לדברי ב"ש אבל לדברי ב"ה מותר להקריבן אף ביו"ט עצמו, מ"מ, כיון שבדבר זה עשו ב"ה כדבריהם והרבה מישאל נהגו כמותם להקריבן אחר יו"ט ונעשה להם יום זה שהוא מוצאי יו"ט כמו יו"ט עצמו להאסר בו בהספד ותענית אי"כ אף עתה משחרב ביהמ"ק לא הותר ההספד והתענית בו ביום".

ויש לומר הביאור בזה - בפנימיות הענינים¹³⁷:

איתא בגמרא¹³⁸: "מעלי יומא דעצרתא סכנתא (להקיז דם). . משום. . דנפיק בי' זיקא ושמי' טבוח דאי לא קבלו ישראל תורה הווי טבח להו לבשריהו ולדמייהו"¹³⁹. והקשה בחדא"ג מהרש"א¹³⁰ "לכאורה. . לא ה"ל לקרותו טבוח אלא טובח, שבא לטבוח אחרים", ומתריך ש"ההוא זיקא שהוא השטן הוא היצר הרע הוא רוח מ"ה שבא לטבוח את ישראל

(125) ובלשון רבינו הזקן בתניא פל"ו: "וכבר הי' לעולמים מעין זה בשעת מתן תורה".

(126) שו"ע או"ח סתצ"ד ס"ט.

(127) הביאור ע"ד הנגלה - ראה בארוכה לקו"ש ח"ב ע' 24 ואילך. וש"נ.

(128) שבת קכט, ב.

(129) וראה מהה"ש לאו"ח סו"ס תסה: "וגודע דבכל הזמנים שאירע לאבותינו ענין מה כשיגיע זמן ההוא שוב מתעורר קצת מעין אותו דבר וענין ההוא".

(130) לסנהדרין מג, ב.

(131) כלשון רבינו הזקן, לא היו יכולין להקריב ביו"ט עצמו לפי שאין בהם צורך אוכל נפש" - ד"ל ש"אוכל נפש" רומז על הענינים השייכים לנפש האלקית מצ"ע, ולא בשייכות לביורו היצה"ר.

(132) וע"ד שמצינו אצל ר' מאיר, שהוא אומר על טמא טהור ומראה לו פנים, על טהור טמא ומראה לו פנים" (עירובין יג, ב. וראה לקו"ש ס"פ תוריע).

הגבורות) – נטיית שכלם היא להחמיר, לדחות ולאסור גם הענינים שהרע שבהם הוא בכח ובהעלם בלבד, וב"ה (ששרש נשמתם מבחי' החסדים) – נטיית שכלם היא להקל, לקרב ולהתיר הדברים שאין בהם רע בפועל ובגלוי.

וחילוק זה מרומז גם בשמותיהם¹²⁰:

„שמאי” – מלשון „השם אורחותיו”¹²¹, ששוקל דרכיו בתכלית הנהירות גם מענינים דרע הנעלם, וכשמוצא שיש בהם רע הנעלם דוחה ואוסר אותם. ו„הלל” – מלשון „בהלו נרו עלי ראשי”¹²², שהו"ע של אור וגילוי, המשכת אור הקדושה גם במקום שיש רע בכח ובהעלם¹²³.

ויש להוסיף, שהחילוק בין ב"ש וב"ה הוא גם בדרגת התורה שעל ידה נעשה בירור העולם:

„ב"ש מחדדי טפ"י” – דרגא נעלית יותר בלימוד התורה (ה„בכח” שבתורה, פנימיות התורה), שבכחה יכולים לברר (לא רק רע הגלוי, אלא גם) רע הנעלם, משא"כ ב"ה שלומדים התורה כפי שהיא בפועל ובגלוי (נגלה דתורה), אין ענינם לברר רע הנעלם, ובמצב כזה שאין הענין לברר רע הנעלם, אסור לדחות ולרחק דברים שיכולים לקרבו ולהעלותם לקדושה.

ולכן:

בזמן הזה, שמצב העולם הוא שרוב בני-אדם אינם שייכים לדרגתם של ב"ש

120) להעיר ממאמריל „ר"מ הוה דייק בשמא” (יומא פג, ב. וראה בארוכה (ע"ד הענין דמדרש שמות) תשובות וביאורים הנ"ל ס"א. וש"ג).

121) מ"ק ה, סע"א. וש"ג.

122) איוב כט, ג.

123) ראה לק"ת שה"ש מה, סע"ב ואילך. ובכ"מ.

לשקול ולדקדק דרכיהם בתכלית הנהירות גם מרע הנעלם ולבררו ע"י דרגא נעלית בתורה – הלכה כב"ה, וב"ש במקום ב"ה אינה משנה, ועד שכש„נמנו ורבו ב"ש על ב"ה”, „אותו היום... ה" קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל”, כי, ע"ז שדוחים ומרחקים מגבול הקדושה דברים שהיו יכולים לקרבו ולהעלותם לקדושה במילא ניתוסף כח בלעו"ז.

אבל בימות המשיח תהי' הלכה כב"ש – כיון שישתנה שיקול הדעת בטבע השכל דחכמי ישראל בהתאם לשינוי מצב העולם בימות המשיח¹²⁴ (ע"פ הכלל ש„אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות”) כדעת ב"ש – כי, לאחרי שיושלם בירור הטוב מן הרע, יהיו כולם במעמד ומצב ד„השם אורחותיו”, לדקדק ולשקול דרכיהם בתכלית הנהירות גם מרע הנעלם (בהעלם ובכח), ועד לשלילת האפשרות דענין בלתי-רצוי – ע"י דחיית וריחוק הדברים שיש בהם רע הנעלם (כיון שנשאר עדיין בעולם מציאות הרע, כנ"ל ס"ב); וענין זה יהי' ע"י התגלות דרגא נעלית יותר בתורה („מחדדי טפ"י”) אצל כל בני" – „תורה חדשה מאתי תצא”, טעמי וסודות התורה, שלהיותם למעלה משייכות לבירור העולם, נשללת על ידם אפילו האפשרות לענינים בלתי-רצויים.

יד. ויש להוסיף, שגם בקשר ובשייכות לחג השבועות, „זמן מתן תורתנו” – שבו ניתנה כל התורה כולה, כולל גם ה„תורה חדשה (שמאתי תצא” (כנ"ל ס"ד) – מצינו דוגמת הענין

124) להעיר מטעמי המצוות שבהערה 119:

„אלו ואלו דברי אלקים חיים, כי כל אחד ואחד דיבר אמת לפי מקומו (דרגתו), אלא שההלכה הוא לפי הזונו”.

שענינו רואות⁵⁴) בכל דבר ודבר לפי ענינו⁵⁵.

וזהו גם ההסברה בהפלותות דב"ש וב"ה, שברכיבי ההלכות שנחלקו בהם נוטים ב"ש לחומרא וב"ה לקולא – כיון שבאותם ענינים שבהם יש פנים לכאן ולכאן, לחומרא או לקולא, נטיית שכלם (בטבע בריאתם, שנעשית ע"פ שרש נשמתם למעלה) היא (בדרך כלל⁵⁶) באופן שזה נוטה לחומרא וזה לקולא, וזהו הצד השווה והנקודה המשותפת בהפלותות שביניהם. וההכרעה בזה – כדעת הרוב, „אחרי רבים להטות”, ובמקום שיש ספק בהכרעה הרוב משום שהמיעוט „מחדדי טפ"י”, סומכים על ה„בת קול”.

והנה, כלל זה ש„הלכה כב"ה”, ועד ש„ב"ש במקום ב"ה אינה משנה⁵⁷”, אינו אלא בזמן הזה, אבל לעתיד לבוא תהי' הלכה כב"ש⁵⁸.

ויש לומר הביאור בזה – דלכאורה, כיון שנפסקה הלכה כב"ה, כדעת הרוב, איך יתכן שינוי שתהי' הלכה כב"ש, היפך הכלל ד„אחרי רבים להטות” – שההלכה כב"ש תהי' לאחרי שב"ד הגדול

שבתורה – כדאיא בגמרא⁴⁶, „דברי חכמים כדרכונות גו' בעלי אסופות ניתנו מרועה אחד⁴⁹... אלו תלמידי חכמים שיושבים אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין, שמא יאמר אדם האיך אני למד תורה מעתה, תלמוד לומר כולם ניתנו מרועה אחד א"ל אחד נתנו פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, דכתיב⁵⁰ וידבר אלקים את כל הדברים האלה”, וכדאיא במדרשו⁵¹, „על כל דבר ודבר... ה" אומר לו (הקב"ה למשה) מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור, אמר משה רבש"ע מתי נעמוד על בירורן של דברים, א"ל הקב"ה אחרי רבים להטות, רבו המטמאין טמא רבו המטהרין טהור” – ש(כ"כ מ)עניני התורה כפי שהם מצד עצמם (חכמתו של הקב"ה) יכולים להיות כב' אופנים הפכיים⁵², ושניהם אמת, „אלו ואלו דברי אלקים חיים⁴²”, וההכרעה בזה היא ע"פ דעתם ושכלם של חכמי ישראל⁵³, כדעת הרוב, כפי ראות עיניהם („אין לו לדיין אלא מה

48) הגיגה ג, ב.

49) קהלת יב, יא.

50) יתרו כ, א.

51) ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ב. מדרש תהלים יב, ז. ועוד.

52) וכפי שרואים ששכל א' יכול להביא ב' מדות הפכיות, ולדוגמא: „כל יצר מחשבות לבו רק רע וגו' אמחה את האדם גו'” (בראשית ו, ה' ז), „כי יצר לב האדם רע מנעוריו ולא אוסף עוד להכות גו'” (נח ה, כא) – שאותו הטעם שהי' תחילה לחוב נתהפך לזכות.

53) ובדברים שבעיון וסברא אין נביא עדיף מחכם, ואלף נביאים כאלהו ואלישע, ואלף חכמים ואחד, הלכה כחכמים, שנאמר אחרי רבים להטות (הקדמת הרמב"ם לפיה"מ ד"ה והחלק השני בסופו).

54) סנהדרין ו, סע"ב. וש"ג. רמב"ם הל'

סנהדרין פכ"ג ה"ט.

55) וגם ע"פ המבואר בכ"מ (ביאורו"ז לאדהאמ"צ וישלח כ, ב) שתנאים ואמוראים הגדולים היו מביטים בהלכות התורה כפי שהם למעלה, ולפי זה היו פוסקים ההלכה – י"ל שזהו לאחרי שראיינם למעלה ירדה ונתלבשה בשכל האנושי, שלכן, אין זה בסתירה להכלל ש„לא בשמים היא”.

56) מלבד מיעוט דברים שהם מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה (עדות פ"ד"ה), מצד ההתכללות שבכל עניני קדושה.

57) ברכות לו, ב. וש"ג.

58) ראה מדר"ש לאבות פ"ה מ"ט. מק"מ לח"א יו, ב. לקו"ת קרח נד, סע"ב ואילך. תוספות חדשים לאבות בתחלתו.

שבירושלים יעמדו למנין ודעת הרוב תהי' כב"ש⁵⁹, ועי"ז (לא יבטל אלא) ישתנה הפס"ד הקודם שהלכה כב"ה, כיון שאז יהי' דעת הרוב כב"ש⁶⁰.

ובטעם הדבר שלעתיד לבוא ישתנה

(59) כמו בזמן הזה - בהדברים שגמנו ורבו ב"ש על ב"ה, "באו למנין ונמצאו של ב"ש מרובין" (שבת יג, ב' במשנה) ובפרש"י, ועד"ז בהדברים שחזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש (ראה לדוגמא עדיות פ"א מ"ב י"ד. ועוד).

(60) ובמכ"ש וק"ו מה ש"ב"ד גדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך (שבענינים כאלו פליגי ב"ש וב"ה) ודנו דין, ועמד אחריהם ב"ד אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו, הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו, שנאמר (שופטים יז, ט) אל השופט אשר יהי' בימים ההם, אינך חייב ללכת אלא אחר בית דין שבדורך, ועצאכו"כ כשהב"ד שעמד אחריהם, גדול מן הראשונים בהכמה ובמנין*, שאז יכול לבטל גם גזירה או תקנה ומנהג** שפשט בכל ישראל (רמב"ם הל' ממרים פ"ב ה"א"ב).

* ומסתבר לומר, שהב"ד גדול זלעתיד לבוא יהי' גדול מכל בתי דינים שבכל הדורות שלפניו בחכמה ובמנין, וכיון שלעתיד לבוא יהיו כל ישראל חכמים גדולים, יהי' מנין חכמי הדור שמסכימים ומקבלים דברי הב"ד (כדברי הרמב"ם (שם ה"ב) בפירוש גדול במנין) גדול יותר ממנין חכמי הדור שקיבלו דברי הב"ד בכל הדורות שלפניו, ואלו שיבחרו מכל ישראל (שהיו חכמים גדולים) לב"ד הגדול בודאי יהיו חכמים הכי גדולים, יותר מהחזרות שלפניו, ועצאכו"כ שראש הישיבה, אב בית דין, הנשיא שעומד תחת משה רבינו - מלך המשיח - יהי' מופלג בחכמה יותר מכל האב"ד בחזרות שלפניו (כדברי הרמב"ם בפיהמ"ש (עדות פ"א מ"ה) בפירוש גדול בחכמה), כולל גם משה רבינו, שהרי משיח ילמד תורה גם עם התנאים ואמוראים כ' ומשה רבינו (ראה לקו"ט שבהערה 12. ובכ"ם).

** מלבד דברים שראו ב"ד לגזור ולאסרם לעשות סוג (שם ה"ג), כדאיתא בגמרא (ע"ז לו, א) "בכל יכול לבטל בית דין דברי בית דין חבירו חוץ משמונה עשר דבר (ב"ש וב"ה יחד נמנו וגזרו עליהם ב"ש דשבט), שאפילו יבוא אליהו ובית דין אין שומעין לו".

שיקול הדעת חכמי ישראל לנטות לדעת ב"ש - יש לומר, ע"פ דברי הגמרא ש"ב"ש מחדדי טפ"י, שמעלתם בהכמת התורה גדולה ממעלת ב"ה, אלא, שבזמן הזה אין הלכה כמותם כיון שרוב חכמי ישראל שמכריעים ההלכה ע"פ דעתם לא הגיעו למעלה זו, וע"ד מארו"ל⁶² שלא קבעו הלכה כר"מ אף ש"אין בדורו . . . כמותו", משום ש"לא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו"⁶¹, משא"כ לעת"ל ש"יהיו כל ישראל (ועצאכו"כ אלו שיבחרו מכל ישראל לב"ד הגדול שבירושלים) חכמים גדולים", תהי' אצל רובם (ואולי אצל כולם) מעלת החכמה דב"ש ש"מחדדי טפ"י", ולכן יפסקו ע"פ כללי התורה כדעת ב"ש.

ונמצא, שלעתיד לבוא יהי' שינוי בהלכות התורה ע"פ טבע שכל האדם כתוצאה מדרגא נעלית יותר בלימוד התורה, וע"י זה במקום הלכה כב"ה תהי' הלכה כב"ש, בגלל וע"י שיתוסף בהכמת התורה כדרך ב"ש ש"מחדדי טפ"י" - ע"ד ובדוגמת היתר שחישת שור הבר בסנפירי הלוי'תן כש"תורה חדשה מאתי תצא".

ח. ובביאור הקשר והשייכות דב' הענינים הנ"ל שיתחדשו לעתיד לבוא - הלכה כב"ש (ש"מחדדי טפ"י), והיתר שחישת שור הבר בסנפירי הלוי'תן (כיון

ולהעיר מיומא פ, א: "שמא יבוא בית דין אחר וירבה בשיעורין", שמא יבנה בית המקדש בימיו ויתחדש בית דין ותתחדש הלכה כו" (פרש"י שם). 61) וזהו הטעם שקא מילגי במתיבתא דרקינא . . . הקב"ה אומר כו' וכולהו מתיבתא דרקינא אמרי כו" (ראה לעיל הערה 38) - דלכאורה, כששומעים שהקב"ה אומר כך, איך אומרים דלא כהקב"ה - אלא שכיון שהפס"ד שלהם צ"ל ע"פ דעתם, לכן, כשלא השיגו בתועת הטעם של הקב"ה, הוכרחו לפסוק כפי שמתקבל בדעתם (ראה לקו"ט תזריע כד, ב ואילך).

בזמן הזה, וכיבוש ארץ ג' אומות (קיני קניזי וקדמוני) בנפש הו"ע בירור המוחין שיהי' בימות המשיח, שאז תהי' ההתגלות ד"תורה חדשה מאתי תצא"¹¹⁴.

יג. עפ"ז יש לבאר גם החידוש שבימות המשיח תהי' הלכה כב"ש:

ובהקדם ביאור הפלוגתות דב"ש וב"ה, ב"ש אוסרים וב"ה מתירים - שהפלוגתא היא בנוגע לאופן פעולת התורה בבירור העולם:

בדברים שהם בודאי בלתי-רצויים, לכו"ע הבירור הוא באופן של דחי, "שמאל דוחה"¹¹⁵ - טמא אסור ופסול; בדברים שהם בודאי מותרים, עניני הרשות, לכו"ע הבירור הוא באופן של קירוב, "ימין מקרבת"¹¹⁶ - טהור מותר וכשר, ע"י ההשתמשות בהם לשם שמים, "כל מעשיך יהיו לשם שמים"¹¹⁶ ו"בכל דרכיך דעהו"¹¹⁷, שע"ז נעשה בהם בירור וזיכוך ועלי' לקדושה; ובדברים שיש ספק האם צריכים לדחותם או שיכולים (ובמילא צריכים) לקרבתם ולהעלותם לקדושה, משום שהרע אינו ניכר ונראה בפועל ובגלוי, כי אם בכח ובהעלם בלבד, וכיו"ב - פליגי ב"ש וב"ה¹¹⁸:

ב"ש¹¹⁹ (ששרש נשמתם מבחי'

אפשרות לענין בלתי-רצוי שיכול להיות כתוצאה ממצייאות הרע בעולם (כמו שלפני חטא עה"ד היתה אפשרות לענין החטא ע"י מצייאות הרע בעולם¹¹¹).

וענין זה (שלילת האפשרות לענין בלתי-רצוי) נעשה ע"י ש"ויספת לך עוד שלש ערים", הוספת סוג חדש של ערי מקלט, התגלות חדשה ב"דברי תורה קולטין" - שזהו"ד, תורה חדשה מאתי תצא", התגלות טעמי תורה דפנימיות התורה, דכיון שפנימיות התורה היא למעלה משייכות לבירור טוב ורע, לכן קולטת את האדם באופן ששוללת גם האפשרות לענין בלתי-רצוי.

ויש לומר, שערי מקלט שבזמן הזה, שש ערים, הם כנגד ששה סדרי משנה (כולל פירוש בגמרא), שבהם נתבארו כל פרטי הדינים דאיסור והיתר טומאה וטהרה חיוב ופטור שעל ידם נעשה בירור העולם, וערי מקלט שיתוספו בימות המשיח, שלש ערים, הם כנגד ההוספה והחידוש בכללות התורה - "אוריין תליתא", שלש ערים - ע"י ההתגלות דפנימיות התורה¹¹¹.

וימתק יותר - ששלש הערים שיתוספו בימות המשיח הם, בערי הקיני והקניזי והקדמוני שנכרת לאברהם אבינו ברית עליהן ועדיין לא נכבשו, ועליהן נאמר בתורה ואם ירחיב ה' את גבולך"¹¹², וידוע¹¹³ שכיבוש ארץ ד' אומות בנפש הו"ע בירור המדות, שזוהי כללות העבודה

(110) ראה גם סה"מ עטר"ת ע' תטו.

(111) ראה אה"ת שם: "ששה ערי מקלט י"ל עדי"ז ששה סדרי משנה . . . ג' ערי מקלט י"ל ע"ד אוריין תליתא . . . כשירחיב ה' גבולנו צריך להוסיף ג' ערי מקלט והוא התגלות טעמי תורה לע"ל".

(112) רמב"ם הל' רוצח ושמירת נפש פ"ה ה"ד.

(113) ראה בארוכה ד"ה אל תצר את מואב

במאמרי אהאמ"צ דברים בתחלתו.

(114) ראה גם סה"מ עטר"ת ותש"ט שבהערה 26. ועוד.

(115) סנהדרין קו, ב. וש"ג. הל' ת"ת לאה"ז פ"ד הי"ז.

(116) אבות פ"ב מ"ב. רמב"ם הל' דעות ספ"ג.

(117) משלי ג, ו. רמב"ם שם. שו"ע אה"ז

א"ח סקני"ו ס"ב.

(118) ולהעיר מביאור הלשטייתיהו דב"ש וב"ה, שב"ש אולי בתר בכח, וב"ה אולי בתר בפועל (ראה בארוכה, "הדרן על ששה סדרי משנה" (ס' השיחות תשמ"ח ח"ב ע' 645 ואילך)).

(119) ראה זח"ג רמה, א. טעמי המצוות

להארי"ל פ' תצא. תניא בהקדמה. שם אנה"ק

ס"ג. ובכ"מ.

„מכה נפש (בשגגה)“⁹³, כמ"ש⁹⁴, „שופך דם האדם באדם“, „שהו"ע“, „שפיכת דם וחיות אדם דקדושה באדם דקליפה“⁹⁵, אלא שזהו באופן ד', (מכה נפש בשגגה), שלא ברצונו, כי, רצונו האמיתי של כאו"א מישראל הוא „לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות“⁹⁶ (אלא ש, יצרו הוא שתקפו“⁹⁶, כמו אונס), ומעשה החטא הוא „בבלי דנת“⁹⁷, כמארז"ל⁹⁸, „אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות“, ועוד וג"ו עיקר - ש, האלקים אנה לידו“⁹⁹, כמ"ש¹⁰⁰, „נורא עלילה על בני אדם“, „עלילה נתלה בו“¹⁰¹.

והתיקון לזה הוא ע"י הגלות לעיר מקלט - שרומז על התורה, כמארז"ל¹⁰² „דברי תורה קולטין“¹⁰³, היינו, שהתורה קולטת את האדם העוסק בה להגן עליו ולהצילו מפני גואל הדם, „הוא“¹⁰⁴ שטן הוא יצה"ר“¹⁰⁵, ולא עוד אלא שעל ידה

93) מסעי לה, יא.

94) נח ט, ו.

95) לקו"ת במדבר יג, ג.

96) רמב"ם הל' גירושין ספ"ב.

97) שופטים יט, ד.

98) סוטה ג, רע"א.

99) משפטים כא, יג.

100) תהלים טו, ה.

101) תנחומא וישב ד.

102) מכות יו"ד, א.

103) ופירוש „עיר מקלט“: „עיר“ - שנעשית מקיבוץ בתים, וכל בית נעשה מאבנים, שאבנים קאי על אותיות התורה (כדאיתא בספר יצירה (פ"ד מ"ב) „שתי אבנים בנות שתי בתים וכו'“), ומצירופם נעשים בתים, תיבות התורה, ובצירוף כולם יחד נעשית עיר, כל התורה כולה; ו„מקלט“ - מלשון קליטה, שרומז על הקליטה דשכל האדם בתורה והקליטה דתורה בשכל האדם (כמבואר בתניא (פ"ה) שהשכל תופס ומקיף את המושכל, וגם מלוכש ומקיף בו).

104) ב"ב טז, א.

105) ועד"ו אמרו חז"ל „בראתי יצה"ר ובראתי לו תורה תבלין“ (ב"ב שם. קידושין ל, ב), „אם

נעשה התיקון לשפיכת דם וחיות האדם דקדושה שנמשך מהתורה, חיות חדש מ, תורת חיים“¹⁰⁶.

ובימות המשיח, לאחר שלימות בירור העולם - יהי הענין דערי מקלט באופן נעלה יותר:

ידוע¹⁰⁷ שגם בימות המשיח, כשתושלם עבודת בני"ב בבירור הטוב מן הרע ויגיעו לשלימות שהיתה לפני חטא עה"ד - תהי' עדיין מציאות הרע בעולם¹⁰⁸, ולכן ישאר הצורך בערי מקלט¹⁰⁹ כדי לשלול

פגע כך מגול זה משכחו לבית המדרש כו" (קידושין שם. סוכה גב, ב).

106) ולהעיר, שהתורה נמשלה לדם שהוא הנפש, שעל ידו נמשך חיות הנפש, והו"מ"ש „זאת התורה אדם“, אותיות א' דם (של"ה בהקדמת בית ישראל בית דוד (כא, א). לקו"ת שם, א).

107) ראה תשובות וביאורים (קה"ת תשל"ד) ס"א ס"א.

108) ורק לאח"ז, בעולם התחי, יבטל הקב"ה מציאות הרע מן העולם, כמ"ש „את רוח הטומאה אעביר מן הארץ“, ועל תקופה זו אמרו חז"ל (גדה סא, ב) ש, מצוות בטלות לע"ל* (ראה הגהות יעב"ן ר"ה ל, א. אגה"ק ס"ס כו). - ועפ"ז צ"ל שהסעודה דלוי'תן ושור הבר (שבה יאכלו משחיטה זו שיתירה הקב"ה) תהי' ביונות המשיח, לפני תהה"מ** , כי, לאחר ש, מצוות בטלות אין מקום לשקו"ט אם „זו היא שחיטה כשירה“, ואין צורך ב, חידוש תורה.

109) ועד"ו שגם בימות המשיח „יצטרכו לידע הלכות איסור והיתר טומאה וטהרה“, אף שלא יצטרכו לעסוק בהם כיון ש, יהיו גלויים וידועים לכל איש ישראל בייצעה בתחלה בלי שכהה, כנ"ל ס"א.

(* פרטי הדעות והשקו"ט במאמר זה - ראה בארוכה בספרים שהבאו בשדי חמד (כללים וד"ח) בערך מצות אם בטלות. תשובות וביאורים שם (הערה 9).

(** פרטי הדעות והשקו"ט בזמנה של סעודה זו - ראה הנסמן בתשובות וביאורים שם ס"א בסופו (הערה 23).

ט. ויש לבאר תחילה המקור להוספה וחיידוש במצוות התורה בימות המשיח בהלכה⁶⁶ - בהלכות מלכים ומלחמות ומלך המשיח⁶⁷ בספר הי"ד:

לאחרי שהרמב"ם⁶⁸ מבאר ש, התורה העידה על המלך המשיח, שנאמר⁶⁹ ושב ה' אלקיך את שבותך כו", וממשיך „אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא כו" (ומאריך בפירוש הכתובים), מוסיף בהלכה שלאח"ז⁷⁰, „אף בערי מקלט הוא אומר⁷¹ אם ירחיב ה' אלקיך את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים וגו', ומעולם לא ה' דבר זה, ולא צוה הקב"ה לתוהו“, ועכצ"ל, שציווי זה יתקיים בימות המשיח, שאז תהי' הוספה (ושלימות) במצות ערי מקלט.

ונתבאר בארוכה במק"א⁷² שבהוספת הראי' מערי מקלט מודגש שביאת המשיח הו"ע המוכרח גם מצד מצוות התורה (נוסף על כללות הענין ש, התורה העידה עליו), שקיום מצות ערי מקלט בשלימות (ויספת לך עוד שלש ערים) תהי' כש, ירחיב ה' אלקיך את גבולך בימות המשיח, וכיון שהבטחת הגאולה היא פרט וגדר במצוות התורה, נעשה בה תוקף הנצחיות דמצוות התורה, כמ"ש הרמב"ם בסיום הענין „ועיקר הדברים ככה הן, שהתורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם ולעולמי עולמים, ואין מוסיפין

ש, תורה חדשה מאתי תצא“ - צריך להבין:

א) החידוש דהלכה כב"ש הוא לחומרא, לאסור את המותר, שדבר שהי' מותר בזמן הזה כדעת ב"ה המתירים, יהי' אסור לעתיד לבוא כדעת ב"ש המחמירים, ואילו בשחיטת שור הבר בסנפירי הלוי'תן החידוש הוא לקולא, שהקב"ה יתיר שחיטה זו שאינה כשירה בזמן הזה?

ב) איך יתכן שדוקא לעתיד לבוא יתחדשו כו"כ איסורים וחומרות דב"ש (במקום ההיתרים והקולות דב"ה בזמן הזה), בה בשעה שלעתיד לבוא לא יהי' צורך באיסורים וחומרות (ועאכו"כ שלא יהי' צורך לחדש איסורים וחומרות) שענינם לשלול האפשרות ונתינת מקום לענין בלתי-רצוי, כיון שלעתיד לבוא יתבטלו הענינים הבלתי-רצויים, כמ"ש⁷³ „את רוח הטומאה אעביר מן הארץ“, ולא יהי' אלא הוספה וחיידוש בקדושה, החל מכללות הענין ד, תורה חדשה מאתי תצא“?

ג) בנוגע לסיבת החידוש דהלכה כב"ש, ששיקול הדעת או דרוב חכמי ישראל יהי' כשיטת ב"ש שמחדדי טפי - מצינו דוגמתו בזמן הזה בהלכות שבהם, נמנו ורבו ב"ש על ב"ה, „באו למנין ונמצאו של ב"ש מרובין“⁷⁴, ומפורש בגמרא⁷⁵ ש, אותה היום. . . יהי' קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל“, דבר הכי חמור, והיפך בתכלית מהשלימות ד, תורה חדשה מאתי תצא“ לעתיד לבוא?

62) זכרי' יג, ב.

63) שבת שם.

64) שם יז, א.

65) יום שגזרו ה"ה דבר כשנמנו ורבו ב"ש על

ב"ה - תוספתא שם פ"א ה"ה. ירושלמי שם פ"א ה"ד.

66) משא"כ היתר דשחיטת שור הבר בסנפירי הלוי'תן - שמקורו במדרש (דרש שבתורה), והלכה כב"ש - שמקורו בספרי קבלה (סוד שבתורה).

67) כ"ה לשון הכותרת - בדפוס וינציאה רפד.

שי.

68) פ"א ה"א.

69) נצבים ל, ג.

70) הלכה ב'.

71) שופטים יט, ח"ט.

72) לקו"ש ה"ה ע' 280. חל"ד ע' 114 ואילך.

עליהן ולא גורעין מהן⁷³ (מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת, כנ"ל ס"ג).

ויש לומר, שבהדגשת ענין הגאולה כפרט וגדר במצוה שבתורה ש"אין לה . . . הוספה" ע"י הוספה בהמצוה בימות המשיח, כלשון הכתוב, ויספת לך עוד שלש ערים גו", מרומז שבכל מקום שמצינו שבימות המשיח יהי שינוי גרעון והוספה בעניני תומ"צ (ולדוגמא: השינוי בהלכה כב"ש, הגרעון בדיני שחיטה ע"י היתר שחיטת שור הבר בסנפירי הליותן, וההוספה ד"תורה חדשה"), אין זה שינוי גרעון והוספה בתורה, אלא ע"ד ובדוגמת ההוספה דערי מקלט (המקור בהלכה להוספה בתומ"צ בימות המשיח), שהוספה זו היא חלק מהמצוה עתה (שגדר המצוה היא שבימות המשיח יוסיפו עוד שלש ערים), שעי"ז נעשית שלימות המצוה, כדלקמן.

י. ובהקדם הביאור בהוספת שלש ערי מקלט בימות המשיח - דלכאורה אינו מובן:

א) מהו הענין המיוחד שבהוספת שלש ערי מקלט בימות המשיח, עד כדי כך, שבזה תלוי תוקף ונצחיות הבטחת ביאת המשיח שנעשית פרט וגדר במצות ערי מקלט?

ב) יתירה מזה: תוכן מצות ערי מקלט הוא בניגוד (לכאורה) לתוכן דביאת המשיח - כי, הצורך בערי מקלט הוא

73 כולל גם שתוקף הנצחיות הוא (לא רק בתוכנו הרוחני, אלא גם) כפשוטם של דברים - כהמשך דברי הרמב"ם (בדפוסים שלא שלטה בהם יד הצנזור); וכל המוסיף או גורע או שגילה פנים בתורה והוציא הדברים של מצוות נפשוטן, הרי זה רודאי בדאי ורשע ואפיקורוס.

לנוס שמה כל רוצח⁷⁴, ואילו בימות המשיח בודאי לא תהי' המציאות ההורג נפש, אפילו לא בשוגג⁷⁵ (וכידוע השקו"ט בביאור הצורך דערי מקלט (אפילו שש ערים, ועאכו"כ, ויספת לך עוד שלש ערים", תשע ערים) בימות המשיח⁷⁶), ואעפ"כ, מודגשת הבטחת ביאת המשיח בהוספת שלש ערי מקלט דוקא?

יא. ויש לומר הביאור בהנ"ל:

בתורה ישנם (בכללות) ב' ענינים: (א) "חמודה גנויה שגנויה לך"⁷⁷ - ענינה של התורה שהיא חכמתו של הקב"ה (שלמעלה מהעולם, אלא שירדה למטה בארץ), (ב) "נתתי" לארץ⁷⁸ - נתנתה למטה בארץ כדי לפעול שהעולם יהי' ע"פ הוראת התורה, הן ע"י פעולה חיובית, "עשה טוב", והן ע"י פעולה שלילית, "סור מרע".

ובפרטיות יותר - החילוק שבין תורה למצוות: תורה היא חכמתו של הקב"ה, ומצוות (עשה ולא תעשה) הם הוראות להאדם איך להתנהג בעולם. ועד"ז בתורה עצמה - לימוד חכמת התורה כשלעצמה שאינו נוגע למעשה בפועל, "יגדיל תורה ויאדיר"⁷⁹, "דרוש וקבל

74 שופטים יט, ג.

75 הן מצד ההורג - שגם שוגג צריך כפרה (פרש"י נח ט, ה. פרש"י שבועות ב, א ד"ה תולה), וכידוע שגם שוגג הוא מהתגברות הרע כו' (ראה לקו"ת התאריז"ל פ' ויקרא. תניא אגה"ק סו"ס כח); והן מצד הנהרג - שהריגתו בשוגג היא מפני שנתחייב מיתה על הריגה במזיד ללא עדים (מכות י"ד, ב. פרש"י משפטים כא, יג. וראה פרש"י נח טס).

76 ראה בארוכה בלקו"ש חכ"ד ע' 107 ואילך. וש"נ.

77 שבת פח, ב.

78 שם פט, א.

79 ישע"י מב, כא. חולין סו, ב.

שכר⁸⁰, והלימוד לידע את המעשה אשר יעשון ואלה אשר לא תעשינה.

ובלימוד חכמת התורה כשלעצמה גופא - ה"ז החילוק שבין נגלה התורה לנסתר דתורה⁸¹: בנגלה דתורה מודגשת בעיקר הפעולה דבירור העולם ע"י פרטי הדינים דאיסור והיתר טומאה וטהרה כשר ופסול, שלכן נקראת, "אילנא דטוב ורע"⁸² (עץ הדעת טוב ורע⁸³), ע"ש ההתלבשות לברר הטוב מהרע, להבדיל בין הפסול האסור והטמא להכשר המותר והטהור, וכן ההתלבשות בטענות של שקר (לברר האמת מן השקר) בדיני חיוב ופטור שבין אדם לחבירו⁸⁴; משא"כ נסתר דתורה נקראת, "אילנא דחיי" (עץ החיים⁸⁵), "דלית תמן . . . מסטרא דרע . . . מרוח הטומאה"⁸⁶, כיון שאינה עוסקת בבירור הטוב מהרע, אלא מדברת בעניני אלקות, "דע את אלקי אביך"⁸⁶.

ובענין זה מודגש כללות החילוק שבין זמן הזה לימות המשיח:

בזמן הזה - עיקר העבודה היא בבירור העולם, שנעשית בעיקר ע"י לימוד נגלה דתורה, ששה סדרי משנה (כולל הפלפול והשקו"ט בגמרא ובפוסקים, ראשונים ואחרונים) בעניני איסור והיתר טומאה וטהרה חיוב ופטור (אלא שגם בשביל עבודת הבירורים בנגלה דתורה יש צורך בלימוד נסתר שבתורה שעי"ז יאיר

80 סוטה מד, א. וש"נ.

81 בהבא לקמן - ראה תניא אגה"ק סכ"ו. ובארוכה - קונטרס עץ החיים פ"א ואילך. וראה גם לקו"ת שה"ש מה, א ואילך.

82 זח"ג קכד, ב - ברע"מ.

83 בראשית ב, יז.

84 וגם הלימוד באופן ד"יגדיל תורה ויאדיר", "דרוש וקבל שכר", הוא, בענינים הקשורים עם טוב ורע.

85 שם ג, כב.

86 דה"א כה, ט. וראה תניא קו"א קנו, ב.

בנפשו האלקות שבתורה);

משא"כ בימות המשיח - לאחרי שלימות עבודת הבירורים, שיופרד הרע מן הטוב - "לא יהי' עסק התורה והמצוות לברר בירורין, כי אם לייחד יהודים עליונים יותר . . . והכל ע"י פנימיות התורה לקיים המצוות בכוונות עליונות . . . פנימיות המצוות וטעמיהם הנסתרים"⁸⁷ (אלא שגם אז, יצטרכו לידע הלכות איסור והיתר וטומאה וטהרה⁸⁸, אבל הנגלות יהיו גלויים וידועים לכל איש ישראל בידיעה בתחלה בלי שכחה וא"צ לעסוק בהם⁸⁹).

יב. ויש לומר, שזהו גם תוכן החילוק שבין שש ערי מקלט שבזמן הזה, ויספת לך עוד שלש ערים בימות המשיח:

מצות עיר מקלט קשורה עם תיקון חטא עה"ד (השורש לכל החטאים⁹⁰), כדאיתא במדרש⁹¹, "למה נתגרש (אדה"ר מג"ע לאחרי חטא עה"ד) על שהביא מיתה על הדורות והי' חייב למות מיד אלא שרחמת עליו וגרשתו כדרך הרוצח בשגגה שגולה ממקומו לערי מקלט".

ובפרטיות יותר ה"ז קשור עם התיקון דכל חטא ועון⁹²:

ידוע שכל חטא ועון הוא מעין ודוגמת

87 אגה"ק שם (קמה, סע"א).

88 שם (קמג, א).

89 שם (קמה, ב). ובהמשך הענין: "וגם אפשר וקרוב הדבר שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית, כמו אברהם אבינו ע"ה, ולכן א"צ לעסוק בהם כלל".

90 ראה שה"מ קונטרסים ח"א קצא, ב ואילך. ועוד.

91 במדב"ר פכ"ג, יג.

92 בהבא לקמן - ראה אוה"ת מסעי ע' איתיד ואילך. ד"ה דבר אל בני וגו' כי אתם עוברים וגו' תרנ"א (סה"מ תרנ"א ע' קצו ואילך). ד"ה וידבר גו' והקרייתם לכם ערים גו' תרס"ה (סה"מ תרס"ה ע' שכה ואילך). ד"ה הנ"ל תשי"ב. תשי"ז.